

**Promoting ESC Rights
of Disadvantaged Groups
in Turkiye through
Monitoring and Advocacy**

**RAPOR I Politika Diyalog Forumu- I: Çocukların
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları: Koruma,
Geliştirme ve Politika Önerileri**

Funded by
the European Union

AMER
Association
for Monitoring
Equal Rights

huridocs

RAPOR I Politika Diyalog Forumu- I: Çocukların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları: Koruma, Geliştirme ve Politika Önerileri¹

Çocukların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel (ESK) Haklarını İzlemenin Önemi

Çocukların ESK haklarının izlenmesi, hükümetleri taahhütlerinden sorumlu tutmak, boşlukları belirlemek ve zaman içinde ilerlemeyi izlemek için gereklidir. Güçlü izleme mekanizmaları, zaten bir grup olarak yaş ayrımcılığına maruz kalmış olan çocuk açısından özellikle önemlidir. Çünkü çocuk hakları göz ardı edilme veya yetersiz ele alınma riski taşır. Bu özellikle de tarihsel olarak ayrımcılığa uğramış diğer toplulukların parçası çocuklar (kız, engelli, LGBTI+, yerli halklar, etnik, dilsel, dinsel vb. azınlıklar) bakımından daha da yaşamsaldır. İzleme, aynı zamanda politika reformlarını, bütçe tahsislerini ve uluslararası desteği etkileyebilecek veri odaklı kanıtlar sunarak savunuculuk çabalarını güçlendirir.

Buna bağlı olarak çocukların ESK haklarını izlemek için bir dizi önlemler ve politikalar gereklidir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Çocukların aktif katılımın sağlandığı ve desteklendiği izleme süreçleri oluşturularak düzenli toplanan verilerle düzenli raporlar hazırlanmalıdır.

ESK haklar, her çocuğun bütüncül gelişimi ve refahı için gereklidir.

ESK haklar evrensel nitelikte olsa da çocukların özel ihtiyaçlarına odaklanmayı gerektirir. Bu ESK hakları medeni ve siyasi haklar ile düşünmeyi gerektirir.

Devletlerin, derhal geçerli olmak üzere, her bir hakkın asgari temel düzeylerinden yararlanılmasını sağlamaları gerekmektedir.

Devletin bazı hakları bir anda tamamen yerine getirmesi mümkün olmadığından, bunun yerine aşamalı olarak gerçekleşmesinin takip edilerek izlenmesi gerekir. ESK hakları aşamalı olarak yerine getirme yükümlülüğü, haklardan mevcut yararlanmayı azaltacak tedbirlerin yasaklanması anlamına gelir.

Ayrımcılık yapmama ilkesine saygı gösterilmeli, marjinalleştirilmiş nüfusların haklarının öncelikli olarak korunmasını sağlamak için özel tedbirler alınmalıdır.

Hakların gerçekleşmesi için öncelikle engellerin kaldırılması gerekir. Zarar verici ve tehdit edici durumların ortadan kaldırılması devletin sorumluluğundadır.

Veri eksikliği ve izleme süreçlerindeki yetersizlikler, hak ihlallerinin tespitini zorlaştırmaktadır.

ESK haklar genellikle soyut haklar olarak görülmesine rağmen, iyi bir izleme çalışmasıyla dava edilebilir niteliğe kavuşabilir.

Uwazi gibi dijital araçlar kullanılarak ESK haklarla ilgili veriler toplanabilir ve bu veriler, mahkemeye sunulabilir somut delillere dönüştürülebilir. Dava edilebilirlik, bir hakkın tanınması ve uygulanabilirliği açısından kritik bir unsurdur.

Çocuklara birey olarak yaklaşılmamaktadır. Çocukların politik söz hakkı ve politik süreçlere katılım hakkı önemli bir husustur.

Çocukların politik süreçlere katılımı ve kendi haklarını savunma mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

¹ 14 Kasım 2024, New Park Hotel, Ankara- Türkiye

Politika Forumu Açış ve Genel Bakış

Forum, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) ve İnsan Hakları Bilgi ve Belge Sistemleri (HURIDOCS) ortaklığıyla yürütülen İzleme ve Savunuculuk Ortaklıkları Yoluyla Türkiye'deki Dezavantajlı Grupların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarının Desteklenmesi Projesi kapsamında 14 Kasım 2024 tarihinde Ankara'da gerçekleştirildi. Forum, yararlanıcı örgütlerin saha araştırma raporlarını paydaşlarla paylaşmayı amaçladı.

Politika Diyalog Forumu'na giden 18 aylık bir süreçte beraber çalışılan STÖ'lerle birlikte bir dizi araştırma, dokümantasyon çalışmaları ile dijital veri araçları ve savunuculuk kampanyasını içeren eğitimler gerçekleştirildi. Katılımcılarını, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası örgütlerin ve kamu temsilcilerinin oluşturduğu Forum'da bu faaliyetlerin ve saha araştırmalarının çıktıları paylaşıldı.

Dört oturum olarak organize edilen Politika Diyalog Forumu'nun açılış konuşmasında proje yürütücüleri ESHİD&HURIDOCS adına söz alan kurum temsilcileri, forumun 18 aylık bir çalışma pratiğinin doruk noktası olduğuna dikkat çekerek izleme ve savunuculuk faaliyetleriyle ESK hakların korunmasına yönelik çalışmalara katılımcıların özel perspektiflerinin de önemli katkı sunacağını dile getirdiler.

ESK hakların insan onuruna dayalı bir yaklaşımla ele alınması gerektiğinin vurgulandığı açış konuşmalarında hak temelli bir bakış açısıyla ESK hakların, bireylerin kendini gerçekleştirebilmesi ve kapasitelerini kullanabilmesi için temel olduğu ifade edildi.

Tartışma Oturumları

1. Eğitim Hakkı ve Eşitlik

Roman Hafıza Çalışmaları Derneği, Sivil Düşler Derneği, FİSA Çocuk Hakları Merkezi'nin yer aldığı proje kümesinin saha araştırma sonuçlarının paylaştığı bu oturumda yoksulluk kıskacındaki Roman, Dom ve Abdal çocukların eğitim hakkına erişememe nedenleri ele alınarak eğitimdeki eşitsizliklerin, özellikle dezavantajlı gruplarda, sosyoekonomik durum ve toplumsal dışlanma ile ilişkili olduğunu vurgulamıştır.

- **Gerekçe:**

Bu çalışmayı gerçekleştiren küme üyeleri, 6 Şubat depremlerinin ardından depremin etkilediği kentlerde yaşayan Roman, Dom ve Abdal çocukların eğitim hakkına erişimde yaşadıkları sorunların derinleştiğini ileri sürdüler.

- **Kapsam:**

Nitel araştırma yöntemiyle Hatay ve Adıyaman'da gerçekleştirilen saha araştırmasında 6 Şubat depremleri sonrasında Roman, Dom ve Abdal topluluklarındaki çocukların eğitime erişimlerinde karşılaştıkları sorunlar, anadilde eğitim eksikliği, zorbalık ve ayrımcılık, çocukların eğitim dışı kalmalarının gerekçeleri gibi sorunlar ele alındı.

- **Tespitler:**

- Depremlerin ardından ilk zamanlarda Roman toplulukları çadır ve yiyecek yardımlarına erişimde ayrımcılıkla karşılaşmış, hijyenik olmayan koşullarda

yaşamak zorunda kalmıştır. Bu durum, Adıyaman ve Hatay'da çocukların okula devamını zorlaştırarak okul terk oranlarını deprem sonrası belirgin şekilde arttırmıştır.

- Roman, Dom ve Abdal çocuklar, etnik kimlikleri ve yoksulluk nedeniyle ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Bu bağlamda yoksulluk ve ayrımcılık eğitim hakkının önündeki en büyük engel olarak öne çıkmakta, temel eğitim masraflarının karşılanamaması, güvenli okul ulaşımı ve servis hizmetlerine erişimin yetersizliği gibi sorunlar çocukların eğitime katılımını zorlaştırmaktadır.
- Yapılan görüşmelerde kız çocukların daha fazla ayrımcılığa maruz kalması bulgusu toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle kesişmektedir.
- Yetersiz beslenme, çocukların okul başarısını düşürmekte ve bu durum çocukların okulu bırakmasına ve/veya çalışmak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Buna bağlı olarak başta mevsimlik tarım alanında olmak üzere çocuk işçiliği artış göstermiştir.
- Görüşmelerde edinilen bilgiler doğrultusunda beslenme yetersizliği, bodurluk, zihinsel gelişim ve fiziksel gelişim gerilikleri gibi faktörler Roman çocukların okul başarılarını olumsuz etkilemektedir. Görüşülen bakım verenlerden bir tanesi hariç tümü çocuklarına tam ve doyurucu bir öğün imkânı sağlayamadıklarını belirtti.
- Görüşmelerde psikososyal destek ve kapsayıcı eğitim politikalarının eksikliği dikkat çekmiştir.

● **Öneriler:**

- Roman Strateji Eylem Planı ayrımcılıkla mücadele odaklı revize edilmeli ve afet sonrası süreçlere dair önlemleri de kapsamalıdır.
- Anadilde eğitim ve taşınmalı eğitim olanakları artırılmalı.
- Roman çocuklar için ayrımcılık karşıtı programlar uygulanmalı ve Millî Eğitim Bakanlığı eğitimde ayrımcılıkla mücadele için sıfır tolerans politikası geliştirilerek kurum içi eğitimler düzenlemeli.
- TİHEK ve KDK, yerel yönetimlere ve TBMM'ye ayrımcılıkla mücadele politikaları geliştirmelerini önermeli.
- Çocuklara yeterli beslenme desteği sağlanmalı.
- Okullarda akran zorbalığıyla mücadele programları geliştirilmeli ve okullarda sosyal hizmet programları yaygınlaştırılmalı.
- Savunuculuk, ağ kurma, izleme ve raporlama çalışmaları için; kapsayıcı ve kesşimsel yaklaşımla çalışan kurumlarla iş birliği yapılmalı.

2. Yeterli Beslenme ve Sağlık Hakkı

Sulukule Gönüllüleri Derneği ve Günbağı Köyü Kültür ve Dayanışma Derneği ile araştırmacı Aysun Koca'nın oluşturduğu küme okullarda ücretsiz öğün desteğinin sağlanmamasının sonuçlarını inceledi.

● **Gerekçe:**

2021 yılından itibaren okullarda beslenme konusunun gündeme gelme sıklığında artış görülmüş ve beslenmenin okula devam ile başarıyı doğrudan etkilediğine yönelik tartışmalar başlamıştır. Kamu otoritelerinin okullarda ücretsiz beslenmeyi bir hak olarak algılamamaları nedeniyle ücretsiz öğün desteğinin sonuçlarına yönelik saha araştırması gerçekleştirildi.

- **Kapsam:**

Bireysel yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle İstanbul ve Erzincan'da okullarda çocuklara yönelik beslenme desteğinin yetersizliği ve bunun eğitim başarısına etkileri araştırıldı.

- **Tespitler:**

- Okulda yeterli beslenme imkânı bulamayan çocukların öğrenme süreçlerini, fiziksel ve akademik başarılarını olumsuz etkiliyor.
- Sosyal yardımların sürdürülebilir olmadığı ve kamu hizmetlerinden yeterince faydalanılamadığı anlaşıldı.
- Yoksulluk içinde yaşayan çocukların okula devamının sağlanmasında temel beslenme desteği etkili ve motivasyon arttırıcıdır.
- Çocukların sadece sağlıklı ücretsiz öğüne değil istediklerini tüketmeye de hakları vardır.
- Zorunlu eğitim kapsamında günde ortalama 7 saatini okulda geçiren çocukların beslenmelerinin devlet politikası olarak ele alınmaması doğru bir yaklaşım değildir.
- Çocukların beslenme ve sağlık haklarının kamu politikalarına dahil edilmemesi yoksulluk nedeniyle yeterli beslenemeyen çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin geri kalmasına neden olmaktadır. Bu durum ise uzun vadede toplumun refahını da olumsuz etkiler.

- **Öneriler:**

- Kamusal bir hak olarak ücretsiz okul yemeği programları yaygınlaştırılmalı.
- Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler arasındaki koordinasyon güçlendirilmeli.
- Okullarda yemekhane altyapısı geliştirilmeli ve merkezi bütçede planlanmalı.
- Yerel yönetimler ücretsiz öğün desteğinde merkezi yönetimle iş birliği arayışında olarak hızlı sonuçların alınacağı modeller uygulanmalı.
- Okullarda ücretsiz beslenme programları zarar vermeme ilkesi göz önünde tutularak uygulanmalı.

3. Toplumsal Cinsiyet ve Çocuk Yaşta Evlilikler

Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği ile Kadına Özgürlük ve Eşitlik Derneği, çocuk yaşta evliliklere yönelik saha araştırması bulgularını Politika Diyalog Forumu kapsamında açıkladı.

- **Gerekçe:**

Dünyada 800 milyondan fazla çocuğun 18 yaşından önce evlendirildiği verisinden hareketle Türkiye’de de yaygın olan çocuk yaşta evliliklere 6 Şubat depremlerinin etkisini ölçmek amacıyla bu araştırma yapıldı.

- **Kapsam:**

Çocuk yaşta evliliklerin yaygın nedenleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile bağlantıları Adana’da yapılan saha araştırması ve anketlerle araştırıldı.

- **Tespitler:**

- Çocuk yaşta evlilik bir halk sağlığı ve insan hakları sorunudur.
- Hukuksal engelleri aşmak için aileler çocuk yaşta evliliklerde dini nikah gerçekleştirmektedir.
- Çocuk yaşta evlilikler çocukların yaşam hakkını ihlal etmektedir.
- Umutsuzluk hisseden çocuklarda intihar oranı yükselmektedir.
- Çocuk yaşta evlilikler, özellikle kız çocuklarının eğitim, sağlık ve sosyal katılım haklarını ihlal etmektedir.
- Başlık parası gibi gerekçeler kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilerek gelir kaynağı olarak görülmesine neden olmaktadır.
- Toplumsal normlar ve ekonomik gerekçeler, bu evliliklerin sürmesine yol açmaktadır.
- Kız çocuklarının evliliği bir "gelecek garantisi" olarak görülmektedir.

- **Öneriler:**

- “Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı” imzalanarak uygulamaya konulmalı.
- Çocuk yaşta evliliklerin tamamen yasaklanması için yasal düzenlemeler güçlendirilmelidir.
- Kolluk güçlerine yönelik eğitim çalışmaları yapılmalı.
- TİHEK çocuk yaşta evliliklerin önlenmesinde denetim mekanizması olarak etkin ve aktif olarak yer almalı.
- Kız çocuklarına yönelik eğitim ve istihdam fırsatları artırılmalı.
- Toplumda farkındalık yaratacak kampanyalar düzenlenmeli.

4. Çocukların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarının Korunması

Politika Diyalog Forumunda son olarak, saha araştırması yapan STÖ’lerin elde ettikleri bulguların sonuçlarını açıkladıkları üç oturumun ardından çocukların ESK haklarının nasıl ve hangi yöntemlerle izleneceğini içeren açık oturum gerçekleştirilerek yapılan katkılarla şu öneriler dile getirildi.

Politika Diyalog Forumunun Çocukların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarına Yönelik Önerileri:

- ESK hakların etkin şekilde uygulanması için kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum arasında daha güçlü bir iş birliği mekanizması kurulmalıdır.
- Ücretsiz eğitim materyalleri ve beslenme programları, dezavantajlı gruplar için temel bir hak olarak görülmeli ve iş birliği temelinde yaygınlaştırılmalıdır.
- Dini veya geleneksel normların etkili olduğu bölgelerde erken evlilikleri önlemek için toplumsal cinsiyet eşitliği temelli politikalar geliştirilmelidir.
- Hak ihlallerinin daha etkin izlenmesi ve raporlanması için düzenli izleme ve veri temelli çalışmalar önemlidir. Bu amaçla modern araçlar (ör. dijital platformlar) kullanılmalıdır. STÖ'ler araştırma mı yoksa izleme mi yapacakları konusunda kendi politikalarını netleştirmeli. İzlemeye dönük taktikler çeşitlendirilmeli.
- Çocukların kendi haklarını savunabilmeleri için eğitim ve farkındalık programları düzenlenmelidir.
- TBMM bünyesinde çocuk hakları ihlalleriyle mücadele için ihtisas komisyonu oluşturulmalı.
- Sivil toplum kuruluşları, kamu kurumlarının veri toplama ve izleme süreçlerine daha fazla dahil edilmeli.
- ESK hakların uygulanabilirliği için bütçe analizleri yapılmalı, kamu harcamalarının şeffaflığı artırılmalı.
- Çocukların bireysel hakları devlet müdahalesinden korunmalı.
- Devletin, çocukların haklarını etkili bir şekilde kullanmalarını sağlaması için yükümlülüklerini yerine getirmeli.
- Bütüncül bir çocuk hakları politikası için savunuculuk çalışmalarına uluslararası hukuka uygunluk da dahil edilmelidir.

Son olarak;

ESHİD ve HURIDOCS "İzleme ve Savunuculuk Ortaklıkları Yoluyla Türkiye'deki Dezavantajlı Grupların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarının Desteklenmesi" başlığıyla Ocak 2023-Ocak 2026 tarihlerini kapsayan bir proje yürütmektedir. Proje, Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Bu proje, Türkiye'de dezavantajlı grupların ekonomik, sosyal ve kültürel (ESK) haklarını izleyen sivil toplum örgütlerinin (STÖ) sayısının az ve kapasitelerinin sınırlı olması dolayısıyla bir kapasite geliştirme ve ESK hakları izleme faaliyetinde dijital öğrenme süreçlerini hedefleyen bir model olarak tasarlandı.

Güncel koşullarda Türkiye'de STÖ'lerin çoğu medeni ve siyasi haklara odaklanırken, sınırlı sayıda STÖ, ESK haklar alanında uzmanlaşmıştır. Öte yandan projenin odağında olan dezavantajlı grupların ESK haklarına erişimlerinin izlenmesine ilişkin sistematik çalışma ise yok denecek kadar azdır. Bu nedenle ESHİD ve HURIDOCS'un yürütmekte olduğu çalışma, dezavantajlı grupların ESK haklarının geliştirilmesinde sivil toplumun eksikliğini duyduğu en temel iki ihtiyacın yani izleme ve savunuculuk alanlarında teknik kapasitelerinin geliştirilmesi ve diğer sivil toplum aktörleriyle iş birliği kurulması açısından önem arz etmektedir.